

ARVYDAS KAŽUKAUSKAS
Lietuvos technikos biblioteka

Nuo patentų bibliotekos link inovacijų paramos centro

Anotacija. Straipsnyje trumpai supažindinama su patentų sistemos ištakomis pasaulyje, patentinės informacijos apibrėžimu ir svarba. Pristatomas Lietuvos technikos bibliotekos Patentinės informacijos centras (PIC) ir jo paslaugos visuomenei, kurias galima išskirti į kelias grupes: dokumentų skolinimas, informacijos paieška ir stebėseną, konsultavimas, leidyba. Aptariama Lietuvos patentinės informacijos centrų tinklo struktūra, pasaulio patentinės informacijos sistemos ateities perspektyvos, svarstoma, kokie galėtų būti šio ir kitų šalies patentinės informacijos centrų vystymosi keliai bei teikiamų paslaugų spektras, kad geriausiai atitiktų pramonės ir mokslo lūkesčius, tuo pačiu prisidedant prie technologijų inovacijų lygio kėlimo šalyje.

Esminiai žodžiai: patentų sistema; intelektinė nuosavybė; pramoninė nuosavybė; patentinė informacija; Patentinės informacijos centras (PIC); PATLIB tinklas; patentiniai dokumentai.

Keywords: patent system; intellectual property; industrial property; patent information; the Patent Information Centre (PIC); PATLIB network; patent documents.

Patentinės informacijos centrų tradicinė funkcija yra išradimų aprašymų teikimas vartotojams, esantiems netoli centro; dėl to vartotojams patogu pasiekti informacijos centrą ir palengvinamas intelektinės nuosavybės teisių sistemos naudojimas. Tačiau dėl per paskutinius du dešimtmečius įvykusių pokyčių informacijos perdavime – sparčiai vystantis informacinėms technologijoms ir panaudojant internetą, – patentinės informacijos centrai susidūrė su iššūkiais, kaip jie turėtų keistis, kad patenkintų augančius klientų poreikius.

Patentų sistema yra tam tikri mainai tarp visuomenės ir išradėjo: iš vienos pusės, visuomenė įsipareigoja saugoti išradėjo teises, iš kitos pusės – išradėjas atskleidžia savo išradimo esmę. Už išradimo paskelbimą išradėjui suteikiama išskirtinė teisė, arba monopolis, naudoti išradimą tam tikroje šalyje nustatytą laikotarpį, daugeliu atvejų 20 metų. Ribota patento apsauga atitinka visuomenės interesus ir skatina kuo greičiau realizuoti išradimus. Pasibaigus nustatytam laikotarpiui, visuomenė išradimu gali naudotis laisvai.

Patentų sistemos pagal šiuolaikinę sampratą pradžia galima laikyti 1474 metus, kai Venecijos Respublikoje, gyvavusioje VII–XVIII a. dabartinės Italijos šiaurės rytuose, buvo patvirtintas Statutas dėl pramonės privilegijų, nurodantis, kad apie naujai sukurtus ir naudojamus prietaisus turi būti pranešta valstybinei teismo įstaigai tam, kad būtų uždrausta kitiems gaminti prietaisus, savo forma panašius į jau sukurtus [8].

Šiuolaikinėje žinių ekonomikoje patentai vaidina svarbų vaidmenį. Patentus įmonės naudoja norėdamos apsaugoti savo idėjas ir turtą nuo kopijavimo ir apginti savo konkurencinį prana-

šumą. Universitetai naudojami patentais norėdami apsaugoti ir komerciniais tikslais naudoti savo mokslinių tyrimų rezultatus bei palengvinti technologijų perdavimą partneriams pramonėje.

Patentinė informacija apibrėžiama kaip techninė informacija, esanti patentiniuose dokumentuose, ir bet kokia susijusi teisinė bei verslo informacija. Šis žinių šaltinis yra gyvybiškai būtinas įvairių profesijų atstovams, nuo technikos kūrėjų ir tyrinėtojų iki teisės patarėjų ir verslo strategijos vadybininkų. Šios informacijos svarbą atspindi statistika: apie 80 % visos informacijos, paskelbtos patentiniuose dokumentuose, negalima rasti niekur kitur [6].

Esama daug priežasčių, kodėl reikėtų naudoti patentinę informaciją. Galima paminėti keletą [7]:

Kai norima sužinoti, kas pasaulyje jau yra išrasta.

Jeigu įmonė gamybos procese susidūrė su techninėmis problemomis, geriausias būdas sužinoti apie egzistuojančius sprendimus yra informacijos paieška patentuose. Taip pat paskelbtų išradimų pagrindu galima tobulinti ir kurti naujus įrenginius.

Kai norima sekti, kas ką daro.

Konkurentų vykdomos tiriamosios veiklos techninės detalės pirmiausia pasirodys patentiniame dokumente, t. y. daug anksčiau, negu produktas pasieks rinką. Patentinių dokumentų stebėjimas padės:

- gauti informacijos apie konkurentus arba leis nustatyti potencialius partnerius,
- išsiaiškinti patentus, kurie nebegalioja ir gali būti laisvai naudojami,
- numatyti technologijos arba verslo tendencijas.

Siekiant išvengti kitų asmenų patentų teisių pažeidimo.

Prieš pradėdant prekiauti nauju produktu ar teikti naują paslaugą būtina įsitikinti, ar nepažeidžiamas kieno nors išradimo patentas.

Apie ketvirtadalį visų mokslinių tyrimų ir plėtros pastangų kasmet išievojama išradimams, kurie jau yra išrasti. Mokslinių tyrimų rezultatų pakartojimo išlaidos įvairiais skaičiavimais siekia nuo 20 iki 60 mlrd. eurų vien Europoje [2, 6]. Tokie milžiniški skaičiai verčia susirūpinti nepakankamai efektyviu informacijos naudojimu.

Patentinės informacijos centro paslaugos visuomenei. 1999 m. siekiant sustiprinti pramoninės nuosavybės apsaugos informacinę sistemą Lietuvos technikos bibliotekoje buvo įkurtas Patentinės informacijos centras (PIC), kuris yra Lietuvos ir užsienio šalių pramoninės nuosavybės dokumentų, oficialių biuletenių depozitinė biblioteka, patentinės informacijos paslaugų, patentinių dokumentų komplektavimo, leidybos ir platinimo centras šalyje.

2012 metų pradžioje PIC fonde buvo apie 42 mln. patentinių dokumentų, kurių didžiąją dalį sudarė patentų aprašymai.

PIC paslaugas galima išskirti į keturias pagrindines grupes:

1. dokumentų skolinimas,
2. informacijos paieška ir stebėseną,
3. konsultavimas,
4. leidyba.

1. Dokumentų skolinimas. Skaitykloje vartotojai gali susipažinti su naujausiais arba anksčiau skelbtais patentiniais dokumentais, naudotis tarptautinėmis patentų, prekių ir paslaugų, ženklų vaizdinių elementų, pramoninio dizaino klasifikacijomis, knygomis ir periodiniais leidiniais.

2012 metų pradžioje Lietuvos Respublikos valstybinis patentų biuras (VPB) ir Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija (WIPO) aptarė galimybę, kad Lietuvos technikos biblioteka galėtų tapti WIPO deponentine biblioteka. Tokiu būdu biblioteka įgytų išskirtinę teisę nemokamai gauti, saugoti ir teikti naudotis visuomenei WIPO išleistais leidiniais intelektinės nuosavybės, autorių teisių, patentų, dizaino, ženklų, tradicinių žinių ir kitais klausimais. WIPO – Jungtinių Tautų organizacija, kurios tikslas yra naudoti intelektinę nuosavybę kaip inovacijų ir kūrybiškumo skatinimo priemonę.

2. Paieškos ir stebėseną. Įkūrus PIC buvo pradėtos plėtoti mokamos paslaugos verslui – patentų ir prekių ženklų paieškos. Pradžioje paieškos buvo atliekamos rankiniu būdu, perverčiant daugybę oficialių biuletenių, taigi toks darbas buvo neefektyvus ir imlus laiko atžvilgiu. Padėtis pasikeitė atsiradus duomenų bazėms CD-ROM optiniuose diskuose, vėliau DVD-ROM. Dabar paieškoms naudojamos mokamos ir nemokamos interneto duomenų bazės.

PIC siūlomos patentų, prekių ženklų ir susijusios informacinės paslaugos:

- *teminės paieškos* rezultatai suteikia informacijos apie tam tikroje technologijų srityje sukurtus išradimus;
- *bibliografinė paieška* atliekama pagal pareiškėją, išradėją, šalį ir kitus kriterijus, leidžia rasti konkretaus išradėjo išradimus ar įmonei priklausančius patentus;
- *patentų šeimų paieška* reikalinga ieškant to paties išradimo patentų kitose šalyse bei išsiaiškinti, ar tam tikros rinkos jau apsaugotos;
- *teisinio statuso duomenų paieškos* rezultatai suteikia informacijos apie patento galiojimą, įvykusius pasikeitimus patentavimo stadijoje ir po patento išdavimo;
- *kompanijų paieška* reikalinga ieškant įmonių, norinčių įsigyti patento licenciją, arba ieškant įmonių, kurios norėtų perduoti teises į patentą, taip pat nustatant potencialius verslo partnerius ar konkurentus;
- *technologijų stebėsenos paslauga* siūloma vartotojams, kurie nori sekti naujausius tam tikroje technikos srityje atsirandančius išradimus, prognozuoti technologijų plėtrą;
- *prekių ženklų ir dizaino paieška* skirta surasti panašius jau užregistruotus ženklus ar dizainą tam, kad nebūtų pažeistos nuosavybės teisės arba nustatyti klaidinančiai panašūs konkurentų ženklai ar dizainas.

3. Konsultavimas. Patentų klinika – tai nemokamas išradėjų konsultavimas išradimų patentavimo klausimais. Ši paslauga vykdoma kartu su Lietuvos patentiniais patikėtiniais, t. y. profesionaliais patentų pareiškėjų atstovais. Vilniuje ir Kaune patentų klinikos konsultacijos teikiamos nuo 2007 m., Panevėžyje – nuo 2011 m.

Informacijos vartotojai vietoje ir el. paštu konsultuojami paieškos ir duomenų bazių naudojimo klausimais. 2012-ųjų rugsėjį buvo įdiegta iki 1 valandos trukmės nemokama paslauga, kurios metu PIC konsultantas kartu su klientu ieškojo informacijos pagal iš anksto suderintą temą ir sudarytą planą. Tokiu būdu buvo lavinami vartotojų paieškos įgūdžiai ir suteikiama papildomų žinių apie patentinę informaciją.

Išankstinė pramoninės nuosavybės diagnozė – tai nuo 2010 metų vykdomas Europos patentų tarnybos (EPT) remiamas projektas pagal Prancūzijos nacionalinio pramoninės nuosavybės instituto sukurtą modelį. Paslauga apima konsultacinius vizitus į mažas ir vidutines įmones (MVI), siekiant pagerinti tų įmonių pramoninės nuosavybės klausimų supratimą, išanalizuoti jų galimybes ir patarti dėl galimų veiksmų. Įmonėms, atitinkančioms nustatytus kriterijus, ši paslauga teikiama nemokamai.

4. Leidyba. 1999 metų gegužę buvo išleistas pirmasis informacinio leidinio „Pramoninės nuosavybės apsauga“ numeris. Šis ketvirtinis leidinys yra vienintelis Lietuvoje, nagrinėjantis ir apžvelgiantis praktinius patentų, prekių ženklų ir dizaino apsaugos, teisių valdymo bei patentinės informacijos klausimus. Leidinys yra prenumeruojamas, jį skaityti galima tiek bibliotekoje Vilniuje, tiek ir filialuose, dalis straipsnių yra skelbiama interneto svetainėje www.tb.lt/PIC/PIC.htm.

Iki 2009 metų vidurio centre kas mėnesį buvo rengiamas Valstybinio patentų biuro oficialus biuletenis, kuriame skelbiama informacija apie naujas pramoninės nuosavybės objektų (išradimų, dizaino, prekių ženklų) registracijas. Vėliau biuletenis pradėtas skelbti VPB interneto svetainėje www.vpb.gov.lt, o Patentinės informacijos centre atsirado galimybė užsiprenumeruoti oficialaus biuletensio popierinę kopiją.

Be paminėtų, leidžiami informaciniai, bibliografiniai, mokomieji leidiniai. Pvz., pastaraisiais metais buvo išleisti Lietuvos rinkai adaptuoti WIPO įvadai į patentus, prekių ženklus ir dizainą, skirti smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms. Šiuos leidinius galima skaityti ir elektronine versija PIC svetainėje www.tb.lt/PIC/PIC.htm.

PATLIB tinklas. 2004 m. gruodžio 1 d. Lietuva prisijungė prie Europos patentų konvencijos ir tapo 30-ąja Europos patentų organizacijos (EPO) nare. Šiuo metu organizacijai priklauso 38 šalys. Nacionalinės patentų tarnybos ir regioniniai patentinės informacijos centrai bei bibliotekos sudaro Europos PATLIB tinklą (santrumpa anglų k. *PATent LIBrary* – patentų biblioteka), kuriam priklauso apie 320 centrų. Lietuvos PATLIB tinklą sudaro Valstybinis patentų biuras ir Lietuvos technikos biblioteka su filialais Kaune, Klaipėdoje ir Panevėžyje [5].

Biblioteka per pastaruosius kelerius metus dalyvavo arba tebedalyvauja ne viename Europos patentų tarnybos ir Valstybinio patentų biuro bendradarbiavimo programų projekte, susijusiame su žinių apie patentus gerinimu, PATLIB centrų paslaugų skatinimu, infrastruktūros plėtra, MVĮ švietimu ir konsultavimu.

Patentinės informacijos sistemos ateitis. Europos patentų tarnyba – EPO administracinė institucija, būdama pagrindine patentų politikos formuotoja Europoje, pastaraisiais metais yra patvirtinusi keletą dokumentų dėl patentinės informacijos.

2007 m. birželį buvo paskelbta nauja patentinės informacijos politika [3], kuria numatoma pašalinti bet kokias kliūtis informacijai gauti. Pagrindiniai tikslai yra šie:

- paprastas naudojimas duomenų bazėmis,
- kalbos barjerų pašalinimas įdiegiant automatinį vertimą,
- prieiga prie dokumentų *online* būdu vietoj fizinių laikmenų,
- informacijos gavimas nemokamai arba nuosaikiomis kainomis,
- prieiga prie tarptautinės informacijos,
- reikalingų įrankių sukūrimas duomenų pasiekimui.

2009 metais EPT patvirtino bendradarbiavimo su narėmis šalimis programą [4], kurios tikslas yra nauja linkme nukreipti PATLIB centrų vystymąsi. Programoje išdėstytos priemonės numato esančiuose centruose pasiūlyti visuomenei platesnį inovacijų paramos paslaugų spektrą. Pirmenybė turėtų būti teikiama paslaugoms, kurios padėtų patentų sistemos naudotojams priimti sprendimus dėl inovacijų ir komercinio intelektinės nuosavybės panaudojimo. PATLIB centrai turėtų papildyti nacionalinių patentų tarnybų paslaugas, padėti užtikrinti ekonominį ir efektyvų patentų sistemos naudojimą bei pagerinti jos kokybę. Tai reiškia, kad PATLIB centrai pagrindinį dėmesį turėtų sutelkti į stadiją prieš patento paraišką, patentų stebėseną ir išradimų marketingą.

Siekis, kad PATLIB centrai savo funkcijas vykdytų aukštesniu ir pažangesniu lygiu, verčia nuolat galvoti apie didesnio skaičiaus pridėtinės vertės ir klientams aktualių paslaugų kūrimą ir pardavimą, tuo pačiu siekiant patentinę informaciją padaryti suprantamesnę [1]. Labai svarbus pagrindas PATLIB centrams tobulėti yra sėkmingas bendradarbiavimas tarp Europos patentų organizacijos narių šalių ir tuo pačiu su Europos patentų tarnyba. O paslaugų kokybė ir pramoninės nuosavybės teisių naudojimo žinios yra pagrindiniai dalykai, kurie gali pritraukti naujų klientų tiek esamiems, tiek būsimiems patentinės informacijos centrams.

LITERATŪRA

1. Artelsmair, Georg; Krestel, Heidrun; Knoth, Lubos. The future of PATLIB centres in a globalized patent world. *World Patent Information*, 2009, vol. 31, no 3, p. 184–189.
2. *Business use of patent information* [interaktyvus] [žiūrėta 2012 m. spalio 26 d.]. Interneto prieiga: <<http://www.epo.org/searching/essentials/business.html>>.
3. *CA/11/07 Rev. 1*. Reformulation of patent information policy. Munich, 06.06.2007. 18 p.
4. *CA/73/09 Rev. 1*. Co-operation programme to reorient patent information centres. Munich, 17.07.2009. 7 p.
5. *Directory of patent information centres (PATLIB)* [interaktyvus] [žiūrėta 2012 m. spalio 26 d.]. Interneto prieiga: <http://www.epo.org/searching/patlib/directory/bycountry-item_17.html>.
6. *Mokomoji medžiaga apie patentus*. Miunchenas: Europos patentų tarnyba, 2010. 306 p.
7. *Patent information: adding certainty to your technical, legal and business decisions*. Vienna: European Patent Office, 2009. 16 p.
8. *Venetian Statute on Industrial Brevets* [interaktyvus], Venice (1474), Primary Sources on Copyright (1450–1900). Eds L. Bently & M. Kretschmer, www.copyrighthistory.org [žiūrėta 2012 m. spalio 26 d.]. Interneto prieiga: <http://copy.law.cam.ac.uk/cam/tools/request/showRepresentation?id=representation_i_1474>.

ARVYDAS KAŽUKAUSKAS

From the Patent Library towards the Innovation Support Centre

Summary

The present article, which has been prepared on the basis of a presentation made in a conference called “Scientific Library under Conditions of Cultural Change and Technology Innovation” in May 2012 in Vilnius, gives a concise introduction to the origin of patent system, patent information definition and its importance. There are many reasons to use patent information, e. g. when there is a need to know what is invented; to monitor and know who does what; when willing to avoid infringing upon the rights to technology owned by others, etc. The article introduces the Patent Information Centre (PIC) established in Lithuanian Technical Library in 1999 and its services to the society. The services can be divided into several groups: provision of documentation, information search and monitoring, consultation and publishing. To fulfill the needs of the society there is a public reading room, descriptions of the inventions are provided and copies of the documents are delivered on request. For various user groups patent information search and monitoring services are offered. Visitors of PIC are consulted on matters such as search of information, patenting of inventions and intellectual property management. The Patent Information Centre publishes and distributes a publication called “Protection of Industrial Property” as well as other information and bibliographic publications. The network of Lithuanian patent information centres is composed of the State Patent Bureau, the Lithuanian Technical Library and its branches in the Kaunas, Klaipėda and Panevėžys. In turn, these centres are part of the European PATLIB network. The European Patent Office, the main patent policy maker in Europe, in the recent years announced its guidelines concerning a reformulation of patent information policy and a reorientation of PATLIB centres. In order to successfully operate in the future, PATLIB centres have to create more value-added services and relevant services that would stand out in quality and the provision of knowledge concerning industrial property rights usage.